

Színház.

A másik.

Andai Ernő színjátéka a Nemzeti Színházban.

A csipetnyi érzelmességgel fűszerezett könnyű derű hangneméből most a lelkek morajlóbb mélye felé kívánczik az utóbbi évadok több huzamos sikert látott szerzője. A kémia híres, felfedező tehetségű egyetemi tanárának szép és ifjú asszisztensnőjével, egy új Mme Curie-ígérettel, lombikok és epruvetták közt szövődő, kölcsönös tudományos meghódolás és emberi ellágyulás alapján nagyranövő szerelmét mondja el, a házasságnak viszontagság-feledtető révéig. Második házasságról van szó, melyet egy rövid, tragikus végű és mardosó emlékü első házasságnak sejtető félhomályba burkolt mozzanata késleltet. A finomlelkű vegyészkisasszonynak a «másikkal, a hűvösvölgyi villa faláról alátekintő Éva asszonnyal kell felvennie a küzdelmet, úgy, hogy amikor a szép emlékek szépséghibájáról váratlan tudomást szerez, ezzel a «belső szekréciós» találmánynál is mélyebb felfedezéssel az emlékből önsanyargató kultuszt űző principális úrnak laboratóriumi békéjét és áldásos munkakészségét fel ne dülje. Lassan kibogozódik, hogy a tudós első szerelmében ugyanaz a könnyű életfelfogású hegedűművész fordult elő «két verssor közt» lezajlott mámoros élményül, aki most a doktorkisasszony közelében is megperzselődik és viszontperzselődésre számít. Szerencsére az odaadó asszisztens nem unatkozik annyira a tanár úr egyoldalú tudományosságának légkörében, mint annak idején

«a másik», ő nem szédül verssorok közé s végül (midőn kiderül, hogy a professzor az első asszony titkának heroikus tudója) a hegedűvirtuóz részéről másodízben fenyegető árnyak mögül glóriásan felemelkedve, elfoglalja éltetően sugárzó helyét érzelmi és tudományos bálványának valahára kitisztuló egén.

Andai története regény- és szín-darabelődök hosszú sorára tekinthet vissza: a «második asszony» témájának nem nagyon új és lelki motiválásban nem mindenhol meggyőző változata újat, erőteljesebben egyénit alakjai rajzában sem nyújt: az úrilelkű szenvedések e hősei csakúgy régi ismerőseink, mint a világhírének spleenjében fel-felbukkanó hódító. Ismerős a dráma okos és fáradhatatlan jó szelleme is (ezúttal egy diplomata-feleség kegyelmes asszony), akinek rajza Andainak legjobban sikerült, mert írói meglelelkű kedvességét, hangjának könnyedebb vigjátéki izét leginkább ebben az alakjában gyümölcsöztethette.

Ide került a játékegyüttes súlypontja is: Aczél Ilona ezzel a feladattal hálás szerephez jutott és leleményes, finom vigjátéki tónusával széltere hódíthat. A gyötrődők: Tasnády Ilona és Petheő Attila szerepük reliefelenségét régibb, hasonló művész teljesítményeik emlékkészletével tarkogatják. Uray Tivadar szívalászatában a felelőtlen «közveszélyesség», meg a komolyabb kihangzású lelki-magány vonásai nincsenek eléggé egyensúlyban. Ez a jeles tehetségű művész újabban akárhányszor inkább az adódó helyzetekhez igazgatja szí-

nési képzeletét, semmint a rábizott alaknak művészileg elvárható töretlen vonalvezetéséhez.

Naplemente előtt.

Gerhart Hauptmann színműve a Vig-színházban.

Mióta a dráma Ibsen s a színpadi naturalizmus után az élet- és lélek-ábrázolástól egyre jobban a pusztá dialektika és csillogó értelmi játék felé hajlott el, az alkotó erejű érzésnek s az életben gyökerező költői igazságnak a színpadon a bomlasztó szellemű kritika és ötletkultusz mellett szinte végképp befellegzett. A hetvenedik életévét most ünneplő Hauptmann ezzel a legújabb színművével, mely külsőségeiben pályakezdésének naturalista színműírásához lényegileg igen közel jár, a polgári drámát még egyszer fellendítette az általános emberi érvényű tragédiának abba a magasába, melybe utoljára talán Ibsen *Rosmersholm*-ja emelkedett. Hauptmann most a téma- és cselekvény-«érdekesség» elszánt félrevetésével újra az érzés és szenvedély gyökeréig ás alá, semmit sem bíz a meglepő fordulatokra, mindent a belső konfliktusra. Ezt a meghasonlást egy tiszta-jellemű, emelkedett lelki világú, tekintélyes családapának öregkori szerelme idézi fel, melyben egy életnek önmagára eszmélése kerül szembe az otthon «harmóniájának», a családi kötelezettséggé fölcent apai szerepbe-töltésnek társadalmi előítéletével. Ezt a környezetet Hauptmann korántsem rajzolja egyoldalú túlzással, ez a család nem valami szörnyetegek mintagyűjteménye, itt a szeretet és ragaszkodás sem ismeretlen fogalom, hanem a mélyén ott gubbaszt a vak önzés, az érdeketvédő józanság. Ennek tükrében torzul Clausen tanácsos szerelme, ez a méla zengésű «marienbadi elégia» aggkori esztelenséggé, mely ellen a «családi kör» kárvallott-

jainak véd- és dacsövetsége végül már nemcsak a szeretetlenségnek, hanem az aljasságnak fegyvereit is harcba viszi. Clausen habozás nélkül szerelme s a belső igazság principiuma mellé áll, «az élete világosságát nem engedi elfujni», elmúlt világának egész sakktabláját egyetlen mozdulattal lesöpri, s ezzel halálra itéli önmagát. De a maga megtisztult igazának valódi héroszaként veti áldozatul azt az életet, melynek feláldozását a családi érdektömörülés a maga legtermészetesebb jogvédelmének tekinti.

A drámai indítékok és színpadi mozzanatok ritka takarékosága jellemzi ezt a remekmű-magaslaton járó alkotást. Költő szólal meg vele, a művészetnek azzal a rejtveműködő diszkréciójával, mely nem szorul rá, hogy a benső, lélektani igazságot külső effektusok csapásán kergesse. A társadalmi drámának minden műfajújító kísérletezés nélkül vállalt kereteiben visszatalált a régi, nagy drámának fájdalmasan és felmagasztosítóan emberi, kollektív szelleméhez. Az egykori szobrászművész itt Clausen lélekrajzával megteremtette félszázados drámaírói pályájának Rodin-i értelemben vett legmonumentálisabb alkotását. Csontos Gyula színészi génusza is delelőjére hágott ezzel a feladattal. A szenvedély átélt őszintesége, a színpadi szövegen és gesztuson teremtő ihlettel felülemelkedő igaz, az önfegyelemtől az extázisig ívelő embersége, előkelő gyengédsége és félelmetes bilincsmegrázása: a magyar színjátszás legemlékezetesebb lapjaira tartozik. Az átlagos közönség majd alakításának legkiemelkedőbb oromdíszeit fogja bámulni, az értőbb kritika játékának egyenletes grandiozitása előtt hajtja meg zászlaját. Körülötte Tőkés Anna tragikusan szép szerelmi alázata, Vágóné ösztönös, mély anyai lelke, Makay Margit finom összetételű testi-lelki torz-sága, Somlay higgadt fölénye, Ko-

vács Károly tényérviszkettető jellegzetessége a kitűnő előadás legfőbb értékei. Rajnai felesleges groteszkségét a kritika már-már únja felhánytorgatni; a művész, sajnos, kevésbéé únja, hogy újra meg újra beleessék.

Az asszony és a rabló.

Louis Verneuil vígjátéka a Magyar Színházban.

Magára valamit tartó színbíráló a szégyelnyaló közhelyekhez számítja annak megállapítását, hogy a könnyebb francia színpadi termelésben — akár a francia konyhaművészetben — a felhasznált nyersanyag egészen közömbös; minden a tálaláson fordul meg. Viszont e műfaj művelői cseppet sem tartják szégyelnyalónak, hogy ezt a kritikai ódsiságot újra meg újra időszerűvé teszik. Verneuil, ki nálunk is sok sikert megért, finnyásnak sohasem mutatkozott: széltére az utcáról szedegette fel a tárgyait, maga csak a routinet szolgáltatva azokhoz, de tagadhatatlan, hogy ez a routine a francia vígjátékírás legjobb hagyományaiból táplálkozik. Most — nyilván a Lindbergh-csecsemő sok port felvert bűnyüének riport-alkalmiságából — igen sekélyes ihletű gangsterhistoriát állít színpadára, párizsi milióban, azzal keveset törődve, hogy ott ez az «alvilág» mint korunk vívmánya még nem igen működik. Ő életrehív egy ilyen finom kis közkereseti társaságot, az elegáns rablók egy elite-csoportját, s nagyobb hitelesség kedvéért egy valódi amerikai, «harmadik nemzedék»-pedigréjű szellemi irányítót állít melléje. A bandafőnök azonban párizsi világfi, ez befurakodik egy vénülő pénzeszsák bizalmába, orvosként, ki azonban az anyagiak pulzusát tapogatja ki, s a férj megszarolása céljából vidéki kastélyába hurcolja a ház ragyogó, ifjú úrnőjét. A szép tús felkorbácsolja lovagi indulatait s — a férj óvatos

áldozatkészségének láttára — az asszony is a fiatalabb és vakmerőbb «rabló» felé hajlik. Mire a kárvallott a váltságdíjjal megérkezik: kész a hódítás, a bandita szerelmében «jó útra tér» (bár előbb a rablók morális fölényének volt — a jólismert recept szerint szónokló — hirdetője) s az asszonyt ezúttal másodsor szökteti meg, de most már úgy, mint ama Katát, kit tudvalevőleg könnyű táncba vinni.

Ezt a silány, vásári materiát Verneuil valósággal kamarazenévé hangszereli át. A figuráit egytől-egyig szeretetreméltó gráciába öltözteti, a dialógusa minden garasos élchajhászat nélkül ragyog, néha egyenest szikrázik s ami hazai szerzőink előtt példaadás lehet — eszközökben még a «szenzációs» fordulókön is hihetetlenül takarékos. Heltai Jenő fordítása (szabatosabban: átdolgozása) nincs minden pesti zamat híján, de a francia könnyedségnek is sikeresen sarkába bír hágni. Tarnai Ernő rendezése, Gara Zoltán diszletei nemkülönben hozzájárulnak az ínycsiklandozó, apart tálaláshoz. Mindenekfölött hozzájárul pedig a mintaszerű előadás. Lázár Mária lassan fejlődő tehetsége itt bontakozik ki először teljes virágzásában. Stílus a finom vígjátéké, melyet újabban oly kevesen ismernek. Valódi kedélye van, leleményes beszédárnyalása és elragadó arcjátéka. Csiszolnyaló legfeljebb még a mozgásán s a taglejtésén akad: játékán már csak e részben érzik helyelközzel a «játék» szándékossága. Törzs Jenő színészi nagy tudását és biztonságát ezúttal élénk, őszinte kedv és lendület is fűti. Ez az odaadás hiányzik Góth Sándorból, ő újabban szívesen dolgozik — kabátujjból. Pusztán *fogásokból* igazi színészi munka sohasem támad. Gózon tragikomikus hangja, Mály ünnepélyes banditasága számottevő értékei az előadásnak, melynek sikerében még Berky Lili, Z. Molnár és Tarnai is osztozik.

Oktogon.

Zsolt Béla színműve a Magyar Színházban.

— «Azért mégis csak ez az Oktogon-tér a város szíve!» — mondják az ujdonság végén. A válasz rá ez: — «Szegény város, amelyiknek ilyen a szíve...» Valóban, szegény város! Bár talán csak valamelyik Oktogon-téri kávéház tükörrablakából nézve ilyen. Zsolt Béla onnan nézi a várost, onnan az alakokat, akikből most egy marokra való megint színpadára állít. Regényeit is, korábbi színműveit is váltig az a becsvágy fűtötte, hogy ennek az üzleti és házassági prosperitási lehetőség, kicsit sem finnyás falánk-ságú és nagyon is ponyva-szenimentalizmusú társadalomnak titkos tanácsosa, a Teréz- és Erzsébetvárosnak Balzacja legyen. Az írói, sőt a drámaírói tehetségnek kétségtelen ismeretőjegyeit minden újabb jelentkezésével kivallja. Az emberei valóban emberi dimenziók szerint vetik az árnyékot, nem úgy, mint a színpadok átlagtermésének papiroskivágatai. Dialógusa is — a maga puritán tiráda- és cirádamegvetésében — nem csekély mesterségtudásra mutat. Igazságkeresésének őszinteségében sincs miért kételkednünk, a keserűségét nem léha cinizmussal adagolja, sokszor érezni kell, hogy maga is torokégető könyveket nyel hozzá. S az írói szolgáltatása mégsem meggyőző! A naturalizmus regényező túlzása őt is a lelkes hamisítás tőzsomszédságába sodorja. Nehéz ezt a vádat emelni annak, aki műveinek környezetével olyan idegenül áll szemben, mint mi magunk is. De meggyőződésünk, hogy az «igazi igazság»-ot etikai bátor felülemelkedés nélkül, a bármily jó szemmel meglátott vonások «tárgyilagos» jóváhagyásával megfényleni nem lehet.

Egy Oktogon-téri «jobb házból való» fiatal lányról szól a rege, aki korunk irányítványtetségében egy ripők fogorvos felelőtlenkedésén hajadoni hajótörést szenvedve, ártatlan-ságának roncsával kiköt egy angyali szimplicitású fogtechnikusnak kiábrándulásokra nehezen hajlamos szerelmében. Kis ballépésnek, nagy aljasságnak, üzletességnek és önzetlenségnek, balekságnak és élősdiségnek Zsolt szinte ugyanazzal a tágszívűséggel ad igazat, mintegy mondván: «Hja, ilyen az élet!» Olyan, mint a Lánchíd? Olyan, mint az Oktogon-tér. Mely — mint említők — Budapestnek szíve s mely szívnek viszont a Zsolt Béla sztetoszkópja a legmeghittebb ismerője.

Bródy Pál rendezői hozzáértése nagyon élénk Oktogon-teret varázsolt az Izabella-térre. Az együttes is jól egybevágtott, belőle ezúttal egy időig kevésbé ismert fiatal színész, Berky József magaslott ki legjobban, egy pesti «ditván»-nak meghökkentően hiteles rajzával. Sulyok Máriát most láttuk először vezetőszerepben: a próbát biztatóan állta meg, az intonálásban talán ingadozott, de a zárószakasz komolyabb fordulónak igaz átérzéssel és jóleső ízléssel sietett segítségére. A Góth-pár, Gózon, Ráday (igen figyelemreméltó karakterrajzzal), Mály, Tarnay: egytől-egyig jól megállja helyét. Hálás helyzetek jutottak mindnyájuknak s ezekhez hálátlanoknak egyikük sem bizonyult. Bájos és finom e Székely Lujza kis laboránsnője. S itt nem fojthatunk el egy megjegyzést: ez az erdélyi menekült úrileány szintén sárba ejtette hajadoni pártját, éppen a Koller-kisasszonnyal «feszterliző» fogtechnikus jóvoltából. Ebben Zsolt semmiféle tragédiát nem lát. Tragédia csak a Koller-lány esete, aki nem erdélyi, nem menekült és nem is túlságosan úrileány. Ez a mérleg egy kissé — oktogoni...

Dinasztia.

Vándor Kálmán komédiája a Kamaraszínházban.

Mikor a köztársasággá lett apró állam Párizsban korhelykedő ifjú exkirályát az otthon hermetikus elzárt-ságban tovább is uralkodósdít játszó familiája arra nógatja, hogy «a haza szolgálatában» foglalja el trónját, így válaszol: «Mindenki azzal szolgálja hazáját legjobban, amire képes; én például azzal, hogy nem uralkodom felette». E körül forog az egész, enyhe szatirájú játék. A család diplomáciázik, hogy egy ifjú nagyhercegnőt legmagasabb kilátások közt férjhez lehessen adni, a férjelölt exuralkodó pedig végül csakugyan elveszi a kiszemelt, de közben egy polgári orvos-professzorral szerelemben keveredett nagyhercegnő helyett annak — hugát, az egyetlen, aki a család hőbortjaitól immunis maradt.

Főbaja a darabnak, hogy halálosan elcsepélt motivumokkal dolgozik, melyeket a színpadokon kívül a különböző «serenissimus»-filmek tömege is ugyancsak lejáratott. Kabaré- és operettemlékek szállingóznak a levegőben s a szerzőnek abból a nyilatkozatából, hogy a csörgősipka alá véresen komoly mondanivalókat rejtett s a pezsgős ostyában keserű pirulát adogat be, valami sokat elhinni színházi benyomásaink alapján módunkban alig van. Ehhez mindenekelőtt

alaposabban meg kellett volna írni a színjátékot; így, ahogy van, egy kissé a jobb-rosszabb élcekre hárul minden, a darabnak szinte valamennyi fordulóján tetszés szerint lehetne fűrni-faragni, a befejezésnél egyenest az volt az érzésünk, hogy a csomót eredetileg nem úgy akarták a végén megkötni, mint ahogy a cselekvény «botrány»-szála most közmegelegedésre előtődik. A közbülső báj jelenet meg éppen színvonalon — legalább is a Kamaraszínház színvonalán — aluli betétrésszé sekélyesedik.

Az előadás friss, jókedvű, színészileg sok derekas munkát nyújt, de — ez már a darab rovására is esik — egységes, biztos stílusa nincs. Zala Karola finom nagyhercegnő-studiuma jó vígjátéki szinten mozog. Kőpeczi-Boócz is visz néhány egyénibb vonást a diplomata-miniszterelnök sablonfigurájába. Fenyő Emil szép beszédével, a kissé elmosódó Eöry Erzszi természetes úriasságával, Ignácz Rózi közvetlen kedélyével, Kéri Panni a groteszk iránti érzékével, Pogány Irén fegyelmezett játéktudásával, Peéry Piri (igen mostoha feladatban) keresetlen emberiségével tűnik ki. A főfigura, a lump királyé, Mátray kezében van. Most is teli vitorlával hajózik a modorosságok felé: ügyes és többször jól bevált hányavetisége kezd megszokássá merevedni. Kevesebb színészi eszközt, több és éberebb színészi fantáziát!

Zene.

Kodály Zoltán jubileuma.

A súlyos megpróbáltatások idején mindig akadtak a magyar nemzetnek prófétái, akik hivatottak voltak arra, hogy hitet öntsenek a csüggedőkbe, felrázzák a tespedőket, figyelmeztessék a feledőket, élésszék és fenntartsák a nemzeti közlélekben a nosztalgiaát az elrabolt magyar földek után.

Ilyen prófétája a magyar nemzetnek Kodály Zoltán, az új magyar műzene nagy mestere, akinek 50. születésnapját ma messze túl a magyar határokon ünnepli a zeneértő világ, újabb fényes bizonyítására annak, hogy egy nagy zenész ízig-vérig faji művészete mennyire az egyetemes emberiség szellemi közkinccse is. Kodály Zoltán magyarnak született, sorsa a magyar zseni